MEĐUNARODNE REAKCIJE NA ŠESTODNEVNI RAT 1967.

Vladimir Filipović *
Zvonimir Mamić *

DOI https://doi.org/10.5613/pol.27.1.3
UDK 327.7(569.4:53)"1967"
355.01
355.48(569.4:53)"1967"
Pregledni rad
Primljeno: 6. V. 2024.
Prihvaćeno: 15. XI. 2024.

SAŽETAK

U članku se analiziraju reakcije različitih država na Šestodnevni rat, kao i posljedice koje je taj rat imao na pojedine države. Za analizu je odabrano 25 država prema kriteriju njihove relevantnosti u međunarodnim odnosima ili u Arapsko-izraelskom sukobu. Pritom se polazi od postavki realistične teorije u međunarodnim odnosima prema kojoj se politika država vodi konkretnim interesima. Pokazuje se da su u reakcijama na Šestodnevni rat različite države prvenstveno bile zabrinute za vlastite političke i ekonomske interese, zanemarivši pritom ideološke i tradicionalne veze. Uz to, ukazuje se na znatne posljedice koje je Šestodnevni rat imao po međunarodne odnose, vlast, javnost ili vojske različitih država.

Ključne riječi: Šestodnevni rat, Arapsko-izraelski sukob, realizam, savezništva

UVOD

Preventivni napad Izraela na Egipat, Siriju, Jordan i iračku vojsku koji je trajao od 5. do 10. lipnja 1967., kasnije nazvan Šestodnevni rat ili III. arapsko-izraelski rat, ostavio je značajne posljedice za cjelokupnu regiju Bliskog istoka kao jedan od prijelomnih trenutaka u političkoj dinamici regije. Velika pobjeda Izraelaca i težak vojni poraz arapske koalicije imali su važne posljedice za uključene u sukob. Izrael je ostvario znatne teritorijalne dobiti, osvojio je Jeruzalem (ostvaren je povratak na Cion) i definitivno se potvrdio kao država koja preživljava, čime je stekao nadmoć u budućim okolnostima (Havel, 2016: 127–128). Palestinski Arapi našli su se u očajnom položaju. Ideja panarabizma gotovo je potpuno napuštena. U Egiptu

* Izv. prof. dr. sc. Vladimir Filipović, Libertas međunarodno sveučilište, vfilipovic@libertas.hr.
Zvonimir Mamić, mag. int. rel. et dipl., Libertas međunarodno sveučilište, zmamic@libertas.hr.

je opao ugled egipatskog predsjednika Nasera, a u Siriji je uzdrmana vlast stranke Baas (Zgurić, 2016: 65).

U ovome članku ostavljaju se po strani posljedice Šestodnevnog rata po sve države koje su u njemu izravno sudjelovale. Umjesto toga, usmjerava se na reakcije niza država, od supersila do onih u međunarodnim odnosima manje važnih država, kao i na posljedice koje je sukob na njih imao. Takvo usmjerenje proizlazi iz pretpostavke da je regija Bliskog istoka po mnogočemu važna za većinu država: prvenstveno zbog geopolitičke važnosti regije (promet kroz Sueski kanal), pristupa nafti čije izvore kontroliraju arapske države, osjetljivosti židovskog pitanja, postojanja muslimanskih/arapskih zajednica u vlastitoj državi itd. Pritom je arapsko-izraelski sukob središnji sukob te regije, a pozicije uključenih su nepomirljive. Pristup drugih država koji znači svrstavanje uz neku od strana može biti od velike važnosti. Zainteresirane strane toga su postajale svjesne, pa se na međunarodnoj pozornici odvijala „borba za srce i dušu" drugih država u podršci za neku od strana.

Stoga se u radu daje pregled kako su različite države reagirale na Šestodnevni rat i koje su bile njegove kratkoročne posljedice u odabranim državama, njihovoj politici prema Izraelu i regiji Bliskog istoka. Pritom se, nauštrb otprije poznatih posljedica po supersile, usmjeravamo na druge države u kojima su posljedice Šestodnevnog rata najčešće bile izvan središnjeg fokusa promatrača i akademske zajednice. Države koje su uključene u pregled podijeljene su u nekoliko skupina: države zapadnog bloka, države istočnog bloka, nesvrstane i države s muslimanskim stanovništvom.

Pri analizi reakcija i posljedica za odabrane države polazi se od postavki teorije strukturalnog realizma u međunarodnim odnosima. Prvenstveno, u međunarodnom sustavu koji je anarhičan moć je ono što je najvažnije i čemu teže države koje su glavne jedinice tog međunarodnog sustava. Države su u potpunosti oslonjene same na sebe i nastoje prikupiti resurse i pristup resursima, politički utjecaj i savezništva, općenit ugled u međunarodnim odnosima, održavanje staroga ili pristup novom tržištu (Mearsheimer, 2013: 88-89; Waltz, 1979: 113–115). Pri tome, moralni, humanitarni i ideološki obrasci manje su važni od prikupljanja moći (Jović, 2013: 23; Donnelly, 2013: 56).

SOVJETSKI SAVEZ

SSSR je većim dijelom u razdoblju od osnivanja Države Izrael aktivno podupirao arapske države, a pred rat 1967. i opremao te naoružavao Egipat i Siriju. Međutim, stav sovjetskog vodstva o ofenzivnim akcijama Arapa i pokretanju napada na Izrael nije bio u potpunosti jasan. S jedne strane, sukob je poticao značajnije oslanjanje Arapa na Moskvu, što je vodilo većem sovjetskom utjecaju u regiji i smatralo se da generalni sekretar Brežnjev podupire takvu politiku. S druge strane, SSSR je nastojao obuzdati Arape, plašeći se moguće eskalacije i sukoba sa SAD-om. Zagovornik takva pristupa bio je premijer Kosigin, koji je uz to bio i skeptičan prema arapskim vojnim sposobnostima (Bar-Noi, 2003; Ro'i, 2008: 9).

Odnosi SSSR-a i Izraela bili su na različite načine narušeni i prije rata. Osim što je SSSR bio ključni saveznik arapskog bloka, postojali su i problemi poput zabrane SSSR-a da sovjetski Židovi emigriraju u Izrael. Međutim, Šestodnevni rat dodatno je narušio odnose između dviju država. Tijekom lipnja 1967. sovjetska propaganda usvojila je izrazito antiizraelski stav. Izbile su masovne antiizraelske demonstracije, što je u državi poput SSSR-a moralo biti povezano s vlastima. Diplomatski odnosi prekinuti su i nisu obnovljeni do 1990. (Govrin, 2013: 69).

Sovjete je uznemirio poraz njihovih arapskih štićenika te su poduzimali akcije kako bi ga pokušali ublažiti. Zato je prema sirijskoj obali upućena Sredozemna flota te je sovjetsko vodstvo dalo do znanja kako bi izraelsko zauzimanje Damaska bilo neprihvatljivo. Brežnjev je od Izraela tražio obustavu svih daljnjih napredovanja, što je načelno podržao i američki predsjednik Lyndon Johnson (Meining, 2017). S druge strane, sirijsko vodstvo nije bilo zadovoljno sovjetskim stavom da arapske države ne bi trebale voditi politiku koja bi potencijalno dovela do eskalacije. Pred domaćom sirijskom javnosti vladajući se klan pravdao zbog poraza, između ostaloga argumentom kako im SSSR nije dovoljno pomogao. Nakon rata, SSSR je nastavio opskrbljivati Siriju oružjem po povlaštenoj cijeni istovremeno je podržavajući, ali ne nužno i ofenzivne akcije koje bi ugrozile sovjetske interese (Adamec, 2013: 75).

Egipat je nakon poraza u ratu bio u teškom stanju, a i predsjednik Naser sve je manje vjerovao kako je za njegovu državu korisna ovisnost o Moskvi. Ipak, za Moskvu je održanje prisutnosti u istočnom Sredozemlju ostalo od prvorazredne važnosti, a težak poraz u Šestodnevnom ratu učinio je Egipat vrlo ranjivim, pa se pomoć SSSR-a nastavila znatnim intenzitetom. Počela je opsežna obnova egipatskog zrakoplovstva i protuzračne obrane. SSSR je omogućio i isporuke modernih sovjetskih tenkova T-55 i uključio se u gradnju utvrđenja na obali Sueskog kanala. Kako su egipatske javne financije bile u vrlo lošem stanju, sovjetske su isporuke vojnog materijala bile po povlaštenim cijenama i s odgođenim plaćanjima (Sorby, 2017: 129–133).

Šestodnevni rat smatra se prekretnicom kojom propada Naserova ideja panarabizma. Naime, Egipat je morao izdvajati velika financijska sredstva za obnovu vojske, pa je imao smanjenu mogućnost boriti se protiv ideoloških protivnika u regiji i voditi politiku ujedinjavanja Arapa u jednu državu. Takav razvoj događaja SSSR je pozdravio jer panarabizam nije imao sovjetsku potporu i kosio se s interesima Moskve (Dannreuther, 1998: 25–26). SSSR je prvenstveno predlagao osnivanje vojno-obrambene organizacije koju bi činile arapske države te države Varšavskog pakta, a kroz takav bi institucionalni okvir SSSR mogao imati veći utjecaj u prodaji oružja i vojne opreme bliskoistočnim partnerima. Ipak, arapske države bile su suzdržane prema tom prijedlogu zbog lošeg iskustva s prozapadnim Bagdadskim paktom, što je s vremenom bio razlog odustajanja od tog prijedloga (Sorby, 2021).

Šestodnevni rat djelovao je pozitivno na razvoj odnosa SSSR-a i Jordana. Ranije je to hašemitsko kraljevstvo vodilo antisocijalističku politiku i tek su 1963. uspostavljeni diplomatski odnosi sa SSSR-om. Međutim, Moskva je počela cijeniti antiizraelsku politiku jordanskog kralja Huseina. Također, počela je raditi na mogućem poboljšanju odnosa nadajući se smanjiti negativne jordanske stavove o Fatahu i Palestinskoj

oslobodilačkoj organizaciji (engl. *Palestine Liberation Organization* – PLO) (Ackerson, 2018).

Krajem pedesetih i početkom šezdesetih godina SSSR je nominalno naglašavao pravo palestinskih Arapa na samoodređenje, no nije blagonaklono gledao na Fatah i PLO zbog terorizma, a koji se najočitije mogao vidjeti u otmicama zrakoplova, što je palestinske Arape svjetskoj javnosti prikazivalo u negativnom svjetlu. Paralelno s time, ideja PLO-a o uništenju Izraela za Moskvu je bila u potpunosti pogrešna jer je SSSR držao da je „postojanje države Izrael činjenica" te da pokušaj uništenja Izraela može dovesti jedino do eskalacije rata (Kreuz, 2004: 9). Sovjetsko vodstvo je nakon kolapsa arapskih vojski 1967. prepoznalo potencijal PLO-a u ostvarivanju sovjetskih ciljeva na Bliskom istoka, odnosno kao čimbenika u borbi protiv Izraela i SAD-a, pošto su Egipat i Sirija bili poraženi i destabilizirani. To se dobro vidjelo kada je 1969. Moskva bila domaćin službenog posjeta Yassera Arafata. Međutim, bez obzira na bolje uvažavanje (potencijalne) uloge PLO-a, SSSR ipak još nije išao toliko daleko da tu platformu proglasi legitimnim predstavnikom palestinskih Arapa (isto: 10).

DRŽAVE ISTOČNOG BLOKA

Premda su sve države istočnog bloka morale bitne vanjskopolitičke odluke usklađivati s Moskvom, bilo je nekih iznimaka koje vrijedi spomenuti.

DR Njemačka je nakon završetka vojnih djelovanja zauzela proarapski stav te je politbiro osudio izraelsku „agresiju." Istočnonjemački vođa Walter Ulbricht održao je 15. lipnja u Leipzigu govor (koji je prenesen i u režimskim novinama) kojim je u potpunosti stao na arapsku stranu, dok je izraelski uspjeh i pobjedu nazvao „urotom od strane SAD-a, Velike Britanije i Zapadne Njemačke" (Herf, 2016: 33). Dio javnosti u svijetu bio je iznenađen činjenicom da „jedan samozvani antifašistički režim zauzima stav protiv židovske države". Međutim, vlada DR Njemačke iznijela je argument da je njihova Republika bila oslobođena od nacizma te kao takva nije odgovorna za nacističke zločine (isto: 53).

Proarapski potez DR Njemačke može se promatrati iz perspektive realpolitike. Želja Waltera Ulbrichta bila je osigurati priznanje DDR-a od strane arapskih država sa socijalističkim režimima, što se nije vidjelo samo u postupcima nakon rata, već i godinu dana ranije, kada je ministar vanjskih poslova Otto Winzer posjetio Egipat, Alžir, Siriju, Libanon i Irak, ali sa zanemarivim učinkom. Većina je arapskih država, uključujući Egipat i Siriju, imala razvijene ekonomske odnose sa SR Njemačkom te bi postupak priznanja DR Njemačke kao zasebne države rezultirao narušavanjem ekonomskih veza sa SR Njemačkom. Svjesni takvih ograničenja, Sovjeti su u ožujku 1967. obećali jamstva Egiptu i drugim arapskim državama kako će u slučaju sankcija iz Bonna oni nadoknaditi nastalu štetu (De Vita, 2017).

Uzevši u obzir novonastalu situaciju u lipnju 1967., kolaps arapskih snaga te gubitak opreme u ratu pokazali su se kao odlična šansa za DR Njemačku da ishodi željeno priznanje, a osim vatrenih govora Ulbricht je Arapima poslao vojnu opremu, medicinske potrepštine i vojne savjetnike, čime je razina istočnonjemačke prisut-

nosti na Bliskom istoku dosegla dotad najvišu razinu. Kao rezultat toga, 1969. Irak, Sudan, Južni Jemen, Sirija i Egipat priznali su DR Njemačku (De Vita, 2017). Dodatna posljedica Šestodnevnog rata za DR Njemačku ogleda se i u zatopljenju odnosa s PLO-om do kojeg je došlo zahvaljujući istočnonjemačkoj involviranosti (Herf, 2016: 119 i dalje).

Čehoslovačka je nedvosmisleno stala na stranu arapskih država. Razlozi takva stava prvenstveno se mogu pronaći u čehoslovačkoj industriji oružja i izvozu pomoći u arapske države. Čehoslovačka je bila jedan od najvećih opskrbljivača oružjem arapskih država još od ugovora iz 1955., kada je okončana dominacija izvoza sa zapada. Osim trgovine oružjem, Čehoslovačka je doprinos u izgradnji egipatskih snaga dala i obukom časnika u čehoslovačkim i egipatskim centrima (Laron & Koura, 2017). Suradnja Praga i Kaira trebala je 1967. dosegnuti novu razinu potpisivanjem bilateralnog sporazuma o nabavi vojne opreme. Međutim, to je zaustavljeno nakon kolapsa egipatskih linija u lipnju. Krajem lipnja čehoslovačka je delegacija zajedno s drugim delegacijama istočnog bloka otputovala u Kairo kako bi dala potporu Naseru te snagom svoje potpore stabilizirala situaciju u Egiptu i spriječila potencijalne političke prevrate. Paralelno s time, cilj čehoslovačke delegacije bio je osigurati opstanak gospodarske suradnje vezane uz prodaju oružja i vojne opreme. Problem je bio u tome što se u redovima Arapa nakon poraza itekako postavljalo pitanje o korisnosti i efikasnosti vojne opreme s istoka, dok su se manje isticale vlastite organizacijske i komunikacijske pogreške. Na čelu čehoslovačke delegacije bio je Vladimir Koucki, sekretar politbiroa Komunističke partije Čehoslovačke. Koucki se osobno susreo s Naserom koji mu je u razgovoru iznio viđenje novonastale situacije, procijenivši je kao svojevrsni potencijalni domino-efekt kojim bi imperijalistički zapad postupno rušio arapske progresivne režime te izravno ugrozio istočni blok. Objašnjavanjem novonastale situacije, Naser je zapravo iznio uvjerenje da je u tim okolnostima u interesu istočnog bloka osigurati Egiptu pomoć. U konačnici, Koucki je došao do zaključka kako bi se pod utjecajem nove situacije u regiji Naser mogao dodatno približiti istočnom bloku te možda čak i zanemariti politiku nesvrstanosti (Laron, 2008).

Čehoslovačka politika nije bila ograničena isključivo na Egipat, već je bila aktivna i prema Siriji. Izaslanik čehoslovačkog premijera Václav Pleskot osobno se sastao s premijerom Zuaiyinijem te ministrom obrane Hafezom al-Assadom, uvjerivši sirijsku stranu da je Čehoslovačka spremna Siriji poslati vojne instruktore te pružiti financijsku pomoć za obnovu industrije i opremanje vojnih snaga. Iako je Čehoslovačka ponudila prodaju vojne opreme, Sirijci su se žalili na previsoke cijene. U konačnici može se zaključiti da je Šestodnevni rat razvio čehoslovačko-sirijsku suradnju u kojoj je Čehoslovačka imala dostupno tržište za izvoz vlastite vojne opreme, dok je Sirija među čehoslovačkim komunistima našla pouzdane partnere u opskrbi (Adamec, 2013: 70–71).

Mađarska je dobre odnose s arapskim državama nadogradila šezdesetih godina otvorivši diplomatska predstavništva. Za vlast u Budimpešti Bliski istok predstavljao je veliko i ideološki prijateljsko tržište za plasman svojih poljoprivrednih i vojnih proizvoda, s ciljem dobivanja deviza (američkih dolara). Nakon poraza socijalističkih država u lipnju 1967. Mađarska je odlučila raskinuti diplomatske odnose s Izraelom,

no svoju domicilnu židovsku populaciju koristila je kako bi nastavila trgovinske odnose s Izraelom radi dobivanja deviza. Paralelno s time, mađarska je Partija nastavila suradnju s izraelskom Partijom, omogućivši joj monopol na organizaciju putovanja Židova u Mađarsku, što je izraelskoj Partiji donosilo prihode. Uništenje arapskih vojnih kapaciteta i potreba za njihovom obnovom značili su nove pošiljke oružja iz Mađarske, kao i daljnja ulaganja u mađarsku vojnu industriju (Bekes, Nagy, Vekony, 2015).

Poljska se nakon poraza arapskih država pridružila osudama Izraela i otvorenim svrstavanjem na arapsku stranu. Iako je poljsko vodstvo jasno zauzelo stav o osudi židovske države, Šestodnevni rat imao je velike posljedice na Komunističku partiju i oružane snage Poljske te je doveo do unutarnjih čistki. Tadašnji poljski ministar obrane jasno je u govorima polaznicima Vojno-političke akademije iznio stav kako se neovisno o nacionalnosti ne može stati na stranu agresora te kako je „proizraelski stav ujedno i proimperijalistički kao i antisocijalistički stav" (Johnson, 2017). Kako bi se bolje opisao utjecaj rata na Poljsku i njene institucije, potrebno je istaknuti i prevladavajuće mišljenje u poljskim vojnim redovima da se sovjetsko oružje, a posebice protuzračna obrana, pokazalo inferiornim u usporedbi sa zapadnim. U geostrateškom kontekstu relativne blizine NATO država, to je stvaralo zabrinutost da bi u slučaju potencijalnog sukoba Poljska mogla doživjeti sličan scenarij kao Egipat, Sirija ili Jordan (isto).

Na tragu želje partijskog vodstva da se zadrži i ustraje na prosovjetskom stavu te izraženih antisemitskih stavova došlo je do čistki unutar vojnih redova. Oko 200 časnika židovskog podrijetla bilo je prisiljeno potpisati izjavu kojom osuđuju izraelske akcije te su mnogi od njih s vremenom bili smijenjeni, neovisno o tome jesu li potpisali izjavu ili ne. Istovremeno je zabilježeno da poljska javnost ima simpatije za izraelsku stranu, da su proizraelski stavovi bili iznošeni, ali i cenzurirani u medijima te da su mnogi Poljaci pisali pisma čestitke izraelskom veleposlanstvu u Varšavi. U izražavanju proizraelskih stavova sudjelovali su čak i neki poljski komunisti, što je vidljivo iz kritike sekretara Partije, Stanislawa Kocioleka, članovima koji su zauzeli stav u suprotnosti onome koji Partija zastupa (isto). Radikalnije stavove i izjave imao je vođa poljskih komunista Wladyslaw Gomulka, koji je iznio uvjerenje da je proizraelski stav – stav ljudi židovskog podrijetla te „cionističke pete kolone" u Poljskoj. Na tragu Gomulkina stava, poljski ministar unutarnjih poslova Mieczyslaw Moczar koristio je antisemitizam u čišćenju Partije od članova suprotnih frakcija, što je u konačnici dovelo do izbacivanja velikog broja članova, kao i udaljavanja s posla i iz javnog života. U citiranom Johnsonovu članku spominje se brojka od oko 10.000 članova (mnogi od njih su bili profesori, studenti i novinari) koji su bili metom Moczarove politike te koji su do 1972. napustili Poljsku (isto).

Bugarska je imala vrlo dobru suradnju sa Sirijom u pogledu razvoja sirijskih oružanih snaga i opskrbe oružjem, premda je ponekad dolazila u koliziju sa SSSR-om. S izbijanjem rata i porazom arapskih vojski, Bugarska se priključila dominantnom stavu istočnog bloka da je Izrael agresor te da se izraelske postrojbe moraju povući sa zauzetih arapskih područja. Bugarska je također objavila prekid diplomatskih odnosa s Izraelom. Bugarska je bila aktivna i na multilateralnoj razini. Kao nestalna članica Vijeća sigurnosti podupirala je Rezoluciju 242, kojom se poziva izraelske snage

da se povuku sa zauzetih područja. Šestodnevni rat imao je utjecaj i na bugarsku percepciju sigurnosti. Bugarski ministar obrane Đurov u analizama rata iznio je deset ključnih faktora koji su pridonijeli arapskom kolapsu u srazu s Izraelom. Na temelju tih faktora, bugarsko je vodstvo uputilo kritiku Varšavskom paktu naglašavajući kako je „uspostavljena struktura, zapovjedništvo i alokacija autoriteta onemogućila adekvatno upravljanje savezničkim snagama." Paralelno s time, brzi i iznenadni pokreti izraelskih snaga ponovo su vratili u fokus zabrinutost za to da bugarske postrojbe neće moći promptno djelovati u slučaju sličnih pokreta iz smjera Grčke ili Turske, članica NATO-a s kojima dijeli granicu (Baev, 2008: 175 i dalje).

Rumunjska je bila jedina komunistička država u Europi koja se držala bitno drugačije prema problematici odnosa Izraela i Arapa. Ključna je bila politika Nicolaea Ceaușescua koji je došao na vlast 1965. S izraženim antisovjetskim osjećajem, u perspektivi je nastojao poboljšati odnose sa zapadom i Jugoslavijom. Rumunjska se tako odbila pridružiti osudama Izraela i nije raskinula diplomatske odnose s njim (Stanciu, 2014: 776 i dalje). Takvo držanje Rumunjske ubrzo je dovelo do boljih ekonomskih odnosa Izraela i Rumunjske, a kasnije i bolje političke suradnje dviju država. Izrael je za to bio izrazito zainteresiran jer je preko Rumunjske kao socijalističke države planirao poboljšati odnose s arapskim (socijalističkim) državama. Arapski je svijet na rumunjski stav reagirao sablažnjavanjem te su Irak, Sudan i Sirija raskinuli diplomatske odnose s Rumunjskom (Osiac, 2015).

SJEDINJENE AMERIČKE DRŽAVE

Američki odnos prema Šestodnevnom ratu bio je opterećen aktualnim trenutkom u politici, kao i brigom da bi sukob mogao eskalirati. SAD je bio duboko umiješan u rat u Vijetnamu i taj je rat bio u središtu pozornosti američke politike. U isto vrijeme, predsjednik Johnson bio je u sukobu s Kongresom (Ross & Rostow & Mandelbaum, 2017). Prema navodima State Departmenta, postoji polemika o tome je li pred početak rata predsjednik Johnson i dalje bio protivnik izravne izraelske intervencije ili je pak frustriran Naserovim potezima u tajnosti dao zeleno svjetlo izraelskom premijeru Eskholu da započne vojne operacije. Pri okončanju rata, SAD je uspio izboriti izglasavanje Rezolucije o prekidu ratnih operacija u Općoj skupštini UN-a. Istovremeno, Johnson je poslao američke ratne brodove u istočno Sredozemlje kao potez iz predostrožnosti na sovjetske najave o izravnoj vojnoj intervenciji u arapsku korist te kao sredstvo sprečavanja Sovjeta u stjecanju koristi na način da su prihvatili uvjete primirja koje je inicirao SAD (Hahn, 2007: 19–20).

Veliku pozornost izazvalo je potapanje američkog obavještajnog broda Liberty kod Sinaja 8. lipnja, pri čemu su poginula 34 člana posade. Predsjednik Johnson isprva je pomislio da je za napad odgovoran SSSR, ali ubrzo je Izrael preuzeo odgovornost. Izrael je tvrdio kako je do napada došlo pogreškom, uputio službenu ispriku i kasnije isplatio odštete obiteljima poginulih. Američka administracija je prihvatila ispriku i nije narušavala odnose s Izraelom. Godinama kasnije bilo je kontroverzi oko namjere napada i izraelskog opravdanja (isto: 27, Britannica/USS-Liberty-incident).

SAD je bio zabrinut silovitom izraelskom ekspanzijom zbog potencijalnog sovjetskog uključivanja u sukob, no, prema izvorima State Departmenta, ono što je brinulo predsjednika Johnsona bilo je i potencijalno zahlađivanje odnosa s prozapadnim arapskim državama poput Jordana, na tragu Naserovih optužbi da je Washington izravno podupirao izraelsku stranu (Hahn, 2007: 25). Jordan je kao kraljevstvo bio važan američki partner i država koja se protivila socijalizmu. Šezdesetih godina, jačanjem utjecaja SSSR-a u regiji i negativnim utjecajem velikog broja palestinskih Arapa u Jordanu, jačao je partnerski odnos Jordana i SAD-a, što se najbolje vidjelo u jordanskoj nabavi dvjestotinjak tenkova američkih proizvođača. Nakon Šestodnevnog rata, bez obzira na gubitak Jeruzalema i Zapadne obale, Jordan je ostao jedan od najvećih i najpouzdanijih američkih saveznika među Arapima zbog regionalne ugroze, palestinskog faktora unutar svojih granica, ali i Huseinova uvjerenja kako su odlične veze s Washingtonom jedini način da nešto ostvari u odnosima s Izraelom. Odluka jordanskog kralja da nastavi suradnju sa SAD-om pokazala se izvrsnom već 1973., kada se izraelska strana pod utjecajem SAD-a suzdržala od napada na jordanske postrojbe u Jomkipurskom ratu (Ackerson, 2018).

Šestodnevni rat definitivno je označavao pogoršanje odnosa socijalističkih arapskih država sa SAD-om zbog tvrdnji da su američki zrakoplovi sudjelovali u ratu. Uz to, u arapskom se svijetu raširio i antiamerički osjećaj vidljiv u prijetnjama lokalnih arapskih bandi američkim državljanima (Hahn, 2007: 29). Katastrofalan egipatski poraz je prema Naserovom tumačenju bio posljedica snažnog američkog i britanskog podupiranja Izraela te je doveo do prekida diplomatskih odnosa Egipta i SAD-a sve do 1974. (Sheehan, 1972). Slično je bilo i sa Sirijom: premda su od 1961. postojali bilateralni odnosi SAD-a i Sirije, bili su izrazito hladni, a između dviju država postojao je nizak stupanj vanjskotrgovinske razmjene. Nakon sirijskog gubitka Golanske visoravni u Šestodnevnom ratu, Sirija je prekinula diplomatske odnose sa SAD-om sve do 1974. (Clarity, 1974).

Šestodnevni rat uvelike je poboljšao odnose SAD-a i Izraela. Iako je SAD nakon prekida vatre na Golanskoj visoravni zagovarao primirje, pobjeda Izraela Washingtonu je pokazala da židovska država ima prednost u vojnoj moći i sposobnostima te da može biti izrazito vrijedan partner SAD-u u tom geopolitički bitnom dijelu svijeta, a posebice u kontekstu dodatnog vezanja Sirije i Egipta za SSSR nakon teškog poraza. Lieber navodi zanimljive brojke koje prikazuju koliko je Šestodnevni rat poboljšao bilateralnu suradnju Izraela i SAD-a. Naime, vrijednost pomoći koju je SAD donirao Izraelu od početka 60-ih do 1967. iznosila je otprilike 13 milijuna dolara na godišnjoj razini, dok je 1968. iznosila otprilike 76 milijuna, a 1971. čak 600 milijuna dolara (Lieber, 1998: 21–24). Izrael je u nastavku arapsko-izraelskog sukoba ostao koristan američki partner, što se pokazalo na Sinaju u tzv. ratu iscrpljivanja, tijekom kojeg je Izrael zarobljenu sovjetsku vojnu opremu slao u SAD na istraživanje (Spiegel, 2008: 17).

ZAPADNOEUROPSKE DRŽAVE

Velika Britanija je još od egipatske revolucije i Sueskog rata 1956. imala loše odnose s Arapima, posebno s Egiptom, istovremeno podupirući Izrael. Unatoč tome, Velika Britanija je nastojala očuvati krhki mir u regiji iz uvjerenja kako bi oružani sukobi mogli negativno utjecati na britanske interese, prvenstveno pristup nafti. Osim toga, proces dekolonizacije još nije bio dovršen (Gat, 2004: 55). Britanska politika pokušavala je spriječiti izbijanje Šestodnevnog rata nakon što je u svibnju 1967. Naser izraelskim brodovima zabranio plovidbu Eilatskim tjesnacem. Britanski premijer Wilson posjetio je američkog predsjednika Johnsona s namjerom da se dođe do rješenja kojim bi izraelski brodovi mogli i dalje ploviti kroz tjesnac, čime bi novi arapsko-izraelski rat bio spriječen. Ako već dođe do rata, Wilsonova vlada neformalno je priželjkivala pobjedu Izraela bez obzira na ekonomsku štetu jer bi egipatska pobjeda bila puno štetnija za interese Velike Britanije (isto: 56–60).

Međutim, nakon Šestodnevnog rata došlo je do zaokreta. Velika je Britanija pretrpjela ogromnu ekonomsku štetu, ponajviše u pristupu tržištu nafte. Tako su Britanci počeli stavljati fokus na postupke koje su mogli iskoristiti u suradnji s arapskim državama, poput izravnih arapskih investicija u Londonu te otvaranja i širenja velikog arapskog tržišta. London je razvojem suradnje s Arapima želio onemogućiti sovjetsku stranu u dobivanju resursa s Bliskog istoka. Kako bi se potaknuo lakši razvoj suradnje, britanska je strana htjela popraviti vlastiti imidž u arapskom svijetu te napraviti odmak od svojevrsne percepcije Velike Britanije kao apsolutnog izraelskog saveznika. Taj novi smjer mogao se primijetiti već 5. lipnja, kada je Foreign Office u službenom priopćenju optužio izraelsku stranu da je započela rat umjesto da je pričekala pronalazak mirnog rješenja. Osim tog priopćenja, Foreign Office je i otvoreno tražio da Jeruzalem bude „otvoreni grad" (isto: 62), čime se implicitno osudilo izraelsko zauzimanje grada. Još ranije, 2. lipnja, britanski je ministar vanjskih poslova Brown održao govor u Općoj skupštini Ujedinjenih naroda. Brownov govor, iako je u svojoj formi bio asertivan i naglašavao suradnju s objema stranama, izraelska strana doživjela je kao svojevrsnu izdaju (isto: 57).

Treba napomenuti kako je Velika Britanija inzistirala na izraelskom povlačenju sa zauzetih teritorija, što je naišlo na načelno odobravanje kod egipatskog predsjednika Nasera. Paralelno s time, u Londonu je prevladavao stav kako nakon srozavanja arapskih vojnih kapaciteta u arapskom svijetu postoji povijesni moment koji Velika Britanija radi vlastitih interesa mora iskoristiti (Gat, 2004: 61–63). Naime, konferencija iz Khartouma pokazala je britanskoj vladi da bi arapske države mogle zauzeti možda i dalje oštar, no racionalniji pristup prema židovskoj državi, ponovo početi izvoziti naftu na zapad te otvoriti Sueski kanal za plovidbu. Na drugoj strani Sueskog kanala, izraelska vlada je britanski novi smjer smatrala izravnom ugrozom za sigurnost Izraela (isto). U konačnici, britanski zaokret na Bliskom istoku odlično se očitovao u Rezoluciji Vijeća sigurnosti 242, koju je inicirao upravo službeni London, a koja je zahtijevala povlačenje izraelskih postrojbi s teritorija zauzetih u Šestodnevnom ratu, slobodnu plovidbu Sueskim kanalom te stvaranje okvira za mirno rješavanje sukoba (isto).

Francuska se pedesetih godina, u vremenima Četvrte republike, suočavala s rastom arapskog nacionalizma na svojem teritoriju i u kolonijama te je u savezništvu s Izraelom vidjela jednu od brana od tog nacionalizma. Međutim, predsjednik De Gaulle je u šezdesetima smatrao kako se izraelska strana ponaša neracionalno te da predstavlja faktor nestabilnosti na Bliskom istoku (Heimann, 2011: 900). Nakon 1962. i zaključenja rata u Alžiru te neovisnosti niza bivših francuskih kolonija, službeni Pariz nastojao je popraviti odnose s arapskim državama te u kontekstu toga treba tražiti razloge postupnog hlađenja odnosa s dojučerašnjim izraelskim partnerima (Bass, 2010).

Šestodnevni rat bio je prijelomni trenutak u kojemu je Francuska prihvatila proarapsku politiku. De Gaulle je opisao židovsku državu kao „imperijalističku i amoralnu" (Heimann, 2011: 902), a izraelska kontrola nad „novim teritorijima" u očima Pariza mogla je samo stvoriti isključivo novu seriju problema umjesto potencijalnih rješenja za arapsko-izraelski sukob (Boniface, 2020). Na tragu toga, iako je francuska javnost simpatizirala izraelsku stranu, francuska je politika povukla proarapski potez. Pariz je uveo embargo na uvoz francuskog oružja u tu regiju, što je bio potez koji je više štete nanio izraelskoj strani jer je bila najovisnija o francuskoj vojnoj opremi. Kao odličan primjer valja istaknuti podatak da je izraelska strana platila 50 lovaca Mirage V, a nakon uvođenja embarga ostali su u francuskim skladištima i nisu isporučeni. Dobre odnose s Arapima Francuska je okrunila potpisivanjem naftnih ugovora s arapskim državama 1967., a nastavila se antiizraelska retorika (Baas, 2010).

SR Njemačka imala je dobre odnose s Izraelom još od 1953., kada je potpisan Luksemburški sporazum kojim se vlada u Bonnu obvezala isplatiti tadašnjih 715 milijuna američkih dolara reparacija Državi Izrael za zločine u holokaustu (Belkin, 2007). Kancelar Adenauer je od tog sporazuma pa do 1965. odgađao priznanje židovske države jer je bio zabrinut za moguće sankcije koje bi donijele arapske države, a koje su imale razvijene ekonomske odnose sa SR Njemačkom (isto). SR Njemačka i Izrael imali su značajnu sigurnosnu suradnju koja se očitovala u njemačkom izvozu oružja i opreme u Izrael, a politički odnosi bili su još bolji nakon uspostave diplomatskih odnosa. Ipak, uteg holokausta bio je prisutan i vladi SR Njemačke ostavljao je manje prostora za realpolitiku i odabir između strana, što je izuzetak od promatranih država. Javno objavljeni dokumenti CIA-e iz 1964. navode kako je postojao konsenzus svih zapadnonjemačkih stranaka po pitanju politike prema Izraelu te da vlada u Bonnu neće pružati ekonomsku potporu Arapima. Iz toga je u Šestodnevnom ratu slijedila proklamirana stroga neutralnost, iako su vlada i javnost favorizirali Izrael (Papenroth, 2001). Političkog prostora za kritiku Izraela nije bilo.

Nizozemska javnost i vlada podupirali su Izrael. Vlada je otvoreno zauzela proizraelski stav te se na razini Europske ekonomske zajednice suprotstavljala Francuskoj u nastojanju da se proarapska stajališta predstave kao stajališta cijelog EEZ-a. Međutim, pojavile su se i simpatije za Arape. Posebno je proarapske i propalestinske stavove iznosio Nizozemski odbor za Palestinu koji je okupljao velik broj ljudi iz različitih sfera nizozemskog društva. U parlamentu je Pacifistička socijalistička stranka problematizirala stanje u kojemu je 1,4 milijuna Palestinaca završilo podložno vojnom režimu bez određenog vremena završetka tog stanja (Malcontent, 2022: 270 i dalje).

Italija je još od pedesetih godina imala bolje odnose s arapskim državama i pazila je na njih kako bi zadržala opskrbu naftom. U isto vrijeme pokazivala se sklonost Izraelu koji je kulturološki bio bliži Talijanima. Tako je talijanska politika ostala troma i neodlučna s ciljem zadržavanja već uspostavljenih dobrih ekonomskih odnosa s arapskom stranom te priznavanja postojanja Države Izrael. U svibnju 1967. talijanske vlasti ponovo su izabrale treću opciju te su pružale podršku glavnom tajniku UN-a U Thantu u provođenju dijaloga između dviju strana. Tijekom rata Italija je zagovarala međunarodne akcije kojima bi se zaustavilo vojne akcije i razaranja. Neutralnost Italije proizlazila je i iz domaćih odnosa vladajuće koalicije na čelu s demokršćanima i snažnih talijanskih komunista (Guidetti, 2010).

Španjolska. Frankistička autoritarna Španjolska, međunarodno dijelom izolirana, nije imala diplomatske odnose s Izraelom i njihovi su odnosi bili vrlo loši. Izrael je Francovu Španjolsku smatrao preživjelom fašističkom državom koja pomaže skrivati nacističke zločince. U isto vrijeme Španjolska je, bez obzira na ideološke razlike s prosocijalističkim arapskim režimima, imala dobre političke i diplomatske odnose s njima. U Šestodnevnom ratu Španjolska je nedvojbeno bila na strani Arapa, ali je u novim okolnostima nastojala iskoristiti situaciju i pokušati sporednim kanalima udobrovoljiti izraelsku stranu te osigurati bolje uvjete za daljnji tijek integracija u međunarodnoj zajednici. Primjerice, nakon poraza Egipta započelo je zastrašivanje židovske sefardske zajednice u Kairu koja je vukla porijeklo iz Španjolske (800 ih je uhićeno). Veleposlanstvo Španjolske u Egiptu uključilo se i dodijelilo im državljanstvo, nakon čega je Španjolska tražila od Egipta njihovu zaštitu. U isto vrijeme, sefardskim Židovima nije dozvoljeno preseljenje u Španjolsku iz ideoloških razloga. Bez obzira na to, odnos Španjolske i Izraela nije se popravio, što se moglo vidjeti i pred tijelima UN-a kada je krajem 1967. izraelski predstavnik iznio teške optužbe protiv Španjolske, poput one da je režim surađivao s nacističkom Njemačkom (Boxer, 2017).

NR KINA I NESVRSTANI

NR Kina. Izrael je priznao NR Kinu zbog utjecaja socijalista kod osnivanja države, ali NR Kina nije priznala Izrael. Odnosi dviju država bili su vrlo slabi i NR Kina vidjela je Izrael kao igrača zapadnog bloka odbijajući bilo kakve odnose s njim. U retorici je Kina zauzela u potpunosti antiizraelski stav i 1964. priznala PLO. Suradnja PLO-a i Kine izvrsno je bila vidljiva u izvozu kineske vojne opreme fedajinima (arapskoj gerili) i obučavanju snaga PLO-a u bazi kod Nankinga. Arapski poraz u Šestodnevnom ratu nije pokolebao vlasti NR Kine, već je nastavljena snažna proarapska retorika. Primjerice, Mao Zedong pozvao je vođu PLO-a Ahmeda Shukeirija da nastavi borbu protiv imperijalizma po uzoru na Vietkong u Vijetnamu (Li, 2023).

Indija. Iako je Indija imala diplomatske odnose s Izraelom, bilateralni odnosi dviju država nisu bili pretjerano razvijeni. Indija je kroz Pokret nesvrstanih gradila reputaciju borca protiv kolonijalizma i imperijalizma te je imala dobre odnose s Naserovim Egiptom. Isto tako, muslimansko stanovništvo Indije bilo je naklonjeno Arapima. Ipak, postojala je značajna doza pragmatičnosti, pa je tako Indija nabav-

ljala oružje od Izraela. U tijeku Šestodnevnog rata Indija je načelno osudila Izrael i zauzimanje novih teritorija te je organizirala inicijativu za vraćanje na granice prije rata. U isto vrijeme, Indija je počela priznavati snagu Izraela te uspostavljati vojnu i obavještajnu suradnju (Blarel, 2015: 147 i dalje).

Jugoslavija je odmah nakon izbijanja rata otvoreno zauzela proarapski stav te osudila agresiju Izraela. Tito je i ranije podržao Naserovu odluku o povlačenju snaga UNEF-a, među kojima je bio i kontingent iz Jugoslavije. U isto vrijeme, jugoslavensko vodstvo protivilo se ideji uništenja Izraela. Jugoslavija je odlučila i zaprijetiti Izraelu raskidom diplomatskih odnosa u slučaju odbijanja povlačenja s okupiranih teritorija te je izraelskom veleposlaniku predana nota u kojoj je bila napomenuta mogućnost prekida diplomatskih odnosa. Kulminiralo je 12. lipnja odlukom o prekidu odnosa, dok je Belgiji povjereno da se brine za jugoslavenske interese u Izraelu (Lebl, 2001: 42–43). Kao razlog za donošenje te odluke moguće je istaknuti činjenicu da je arapski poraz u Šestodnevnom ratu bio vezan uz postupni pad političkih aktivnosti Pokreta nesvrstanih. Dodatno, vezan je i uz potencijalnu geopolitičku promjenu koja ne bi išla Jugoslaviji u korist, prvenstveno uz daljnje urušavanje egipatskog utjecaja na istočnom Sredozemlju koje je moglo dodatno destabilizirati taj dio Sredozemlja te ugrožavati sigurnost Jugoslavije. Jugoslavija je poput država istočnog bloka odlučila poslati Naseru vojnu opremu u vidu pješačkog oružja, protuzračne opreme, komunikacijske opreme i sličnog. Paralelno s time, jugoslavenske su banke Kairu odobrile zajam s niskom kamatnom stopom. Većina tih sredstava bila je namijenjena Egiptu za kupnju jugoslavenskih proizvoda, čime je Jugoslavija nastojala osigurati dodatan posao za vlastite proizvodne kapacitete (Životić, 2007: 123).

ARAPSKE I MUSLIMANSKE DRŽAVE

Jasan indikator arapske politike nakon poraza u lipnju 1967. bio je izražen prilikom konferencije u Khartoumu, glavnom gradu tadašnjeg Sudana u kolovozu 1967. Konferencijom je predsjedao sudanski predsjednik Ismai'il al-Azhari te se na njoj raspravljalo o sprečavanju posljedica gubitka teritorija te potencijalnim mjerama usmjerenima prema državama koje su podupirale izraelsku stranu. Jedan od zaključaka konferencije očitovao se u donesenoj rezoluciji u kojoj je naglašeno jedinstvo arapskih država u sukobu s Izraelom. Arapski predstavnici su na konferenciji donijeli poznata „tri ne": ne miru s Izraelom, ne dijalogu s Izraelom, ne priznanju Izraela (Zieve, 2012). Međutim, iako je donesena zajednička rezolucija, arapske su države ipak bile podijeljene u daljnjim postupcima prema Izraelu. Države poput Sirije, Alžira i Iraka bile su za nastavak beskompromisnog sukoba s Izraelom do njegova brisanja s karte, dok su Naserov Egipat i hašemitski Jordan ipak razmatrali i mogućnost postizanja drugačijih rješenja po pitanju povratka teritorija izgubljenog u lipnju (isto).

Libanon je jedina susjedna država Izraela koja nije izgubila teritorij u ratu. Odnosi Libanona i Izraela još od 1948. bili su relativno mirni. Libanonska vojska bila je slaba, no u kontekstu Šestodnevnog rata 1967. to joj je poslužilo: Izrael je nije smatrao sigurnosnom ugrozom poput sirijske te nije poduzeo ofenzivu na libanonskom te-

ritoriju; isto tako, slabost vojske bio je alibi vlade u Bejrutu da se ne uključuje u rat. Takva libanonska odluka rezultirala je poštedom Libanona od ratnih razaranja te američkom financijskom potporom, a koja se zasnivala na uvjerenju SAD-a kako je moguće ostvariti mirovni dogovor između Izraela i Libanona (Foley, 2005). Za Libanon je važna posljedica rata bilo to da su oslabljeni libanonski arapski susjedi poput Sirije i Egipta smanjili pritisak za antiizraelske politike te se općenito smanjio njihov politički utjecaj na Libanon. S druge strane, rat je označavao i početak aktivnijeg gerilskog djelovanja fedajina u Libanonu. Kolapsom triju arapskih vojski došlo je do promjene arapskog stava o načinu borbe protiv židovske države. Umjesto ideje da bi se egipatske i sirijske snage trebale aktivno boriti protiv Izraelaca, Arapi su se počeli više oslanjati na vlastite gerilce te se broj napada iz Jordana i Libanona povećavao, za što su izraelske vlasti okrivljavale vladu u Bejrutu (isto).

Turska je, za razliku od ostalih pretežito muslimanskih država, još 1948. kao sekularna država priznala Državu Izrael, no odnosi dviju država, posebice ekonomski, bili su na zanemarivoj razini. S druge strane, Turska je u pedesetim godinama kroz okvire Bagdadskog pakta nastojala uspostaviti bolje odnose s arapskim državama te je u nastavku hladnog rata nastojala vezanjem za prozapadne arapske države smanjiti utjecaj SSSR-a u regiji (Volk, 2013). Ta turska praksa dovela je do pogoršanja odnosa s prosocijalističkim arapskim državama, posebice Naserovim Egiptom. U lipnju 1967. Turska je u Ujedinjenim narodima zahtijevala, kroz Rezoluciju 242, da se izraelske snage povuku sa svih područja koje su zauzele, a paralelno s time je došlo i do srozavanja odnosa na relaciji Tel Aviv – Ankara. Turski stav u lipnju 1967. ne može se smatrati dokazom da je tursko vodstvo počelo voditi propalestinsku politiku, već da je bio manevar u daljnjem širenju turskog utjecaja na Bliskom istoku. Istovremeno, na odluku Turske utjecali su i odluka SAD-a da ne podrži Tursku u vezi s Ciprom 1967. te sve veći utjecaj antizapadnih grupacija u turskom političkom sustavu (Abadi, 1995).

Saudijska Arabija je poput hašemitskog Jordana bila monarhija te je u hladnoratovskom nadmetanju u socijalističkim arapskim državama vidjela opasnost za vlastiti opstanak, zbog čega je sve do Šestodnevnog rata bila vezana za zapadni tabor. Jedna od najizraženijih opasnosti za dinastiju Saud bio je rat u Jemenu u kojemu su sudjelovale egipatske naserističke postrojbe, pružajući potporu republikanskim snagama. Međutim, izraelskim zaposjedanjem Jeruzalema Saudijska Arabija se suočila s neredima na vlastitom tlu, zbog čega je morala pokazati simboličnu solidarnost s Egiptom i Sirijom, a što je učinila na summitu u Khartoumu, gdje je saudijska kruna pristala donirati 135 milijuna britanskih funti Egiptu i Jordanu uz još 50 milijuna funti koje bi bile donirane nakon što Egipat povuče svoje snage iz Jemena (Ciorciari, 2005). Paralelno s time, Saudijska Arabija odlučila je primijeniti sankcije u izvozu nafte SAD-u i Ujedinjenom Kraljevstvu (koje je smatrala glavnim sponzorima mlade židovske države) te je tim potezom nanijela štetu britanskom gospodarstvu (Riedel, 2017). Politički razlozi za donošenje te odluke mogu biti unutarnje političke prirode, posebice ako se uzme u obzir da je izraelska pobjeda u ratu stvorila nemire u Rijadu te da je u saudijskom društvu postojalo mišljenje kako je kruna prebliska SAD-u i Velikoj Britaniji (Ciorcari, 2005). S druge strane, SAD je uveo

embargo na izvoz oružja u Saudijsku Arabiju, čime je otvorio prostor Francuskoj za plasman vojne opreme. Paralelno s time, uzevši u obzir da je rat značio katastrofu za vojne i financijske sposobnosti Egipta, došlo je do hlađenja napetosti između socijalističkog i monarhističkog arapskog tabora, što se najbolje vidjelo u povlačenju egipatskih snaga iz Jemena, čime je Saudijska Arabija izašla kao pobjednik (isto).

Irak. Poraz arapskih država imao je posljedice i po vlast u Iraku koji je još od 1958. i svrgavanja kralja Fejzala bio nestabilna država pod vodstvom Abda al-Rahmana Arefa. U iračkom društvu postojalo je rašireno mišljenje kako je iračka vojska slabo sudjelovala u ratu u kojemu je izgubljena džamija Al-Aqsa. Istovremeno, loše vođena politika prema iračkim Kurdima stvarala je političku situaciju u kojoj je Aref pribjegavao sve većoj represiji. To je u konačnici rezultiralo paktom stranke Baath i iračke vojske, koje su u srpnju 1968. svrgnule Arefa te uspostavile baathističku socijalističku vlast (Wolfe-Hunnicutt, 2011).

Iran i Izrael imali su partnerske odnose dok je Iran u šezdesetim godinama pod vodstvom šaha Reze Pahlavija bio u svojevrsnom regionalnom hladnom ratu s Naserovim socijalističkim Egiptom, što se moglo vidjeti u egipatskom raskidanju diplomatskih odnosa s Iranom zbog šahove neslužbene, ali ipak postojeće suradnje sa židovskom državom. Nakon Šestodnevnog rata dobra, iako diskretna, suradnja Izraela i Irana nastavila se, što se pokazalo u izraelskoj praksi slanja oružja kurdskim pobunjenicima u Iraku prilikom čega je šah dozvolio transport preko iranskog teritorija (Furlan, 2022: 175–177). Rat je bio financijska i vojna katastrofa za Egipat koji je morao ograničiti prisutnost na Bliskom istoku i tražiti nove partnere, pa je u ranim sedamdesetima došlo do ponovnog zbližavanja Egipta i Irana. Do takvog političkog skretanja došlo je radi ograničavanja rasta utjecaja drugih zaljevskih država (Saudijske Arabije), a koje su potencijalno mogle negativno utjecati na moć i Irana i Egipta (isto).

Libijom je vladala monarhija kralja Idrisa i zemlja je izražavala simpatije i solidarnost prema arapskom palestinskom stanovništvu, no nije se izravno uključivala u sukob. Do Šestodnevnog rata se u libijskom društvenom i političkom miljeu stvorilo jako puno protivnika monarhije, koji su nakon kolapsa arapskih vojski pokrenuli val prosvjeda i nereda u Libiji, što je primoralo libijske vlasti da pruže deklarativnu podršku poraženim arapskim državama, kao i 30 milijuna dolara pomoći. Dvije godine kasnije vlast u Libiji preuzeo je Muammar al-Gaddafi. Kao socijalist vjerovao je u Bliski istok oslobođen od zapadnjačkog političkog utjecaja, što ga je vodilo u sukob s Izraelom, kojega se među Arapima smatralo zapadnjačkom tvorevinom. S druge strane, s aspekta borbe za prvenstvo među arapskim državama, Gaddafi je nastojao ostvariti suradnju s palestinskim Arapima te u arapskom svijetu ostvariti senzibilitet koji mu je bio potreban u rivalstvu s Egiptom (Abadi, 2000).

Maroko je prema očekivanjima kao arapska kraljevina trebao zauzeti čvrst propalestinski stav, no povijesni izvori napominju da su zapravo Maroko i Izrael surađivali u nekoliko navrata. Isto tako, Maroko je imao zategnute odnose i granične sporove s Alžirom i Egiptom, čija je vlast podupirala oporbu kralja Hasana II. To je značilo da je reakcija Maroka na Šestodnevni rat bila umjerena. S jedne strane, Marokanci su

žalili poraz Arapa, ali s druge strane vlast Maroka nije imala ništa protiv slabljenja Egipta (Ghariani, 2022).

Alžir. Tijekom rata za neovisnost pedesetih godina Alžirci su dobivali potporu antiizraelski nastrojenih arapskih država koje su očekivale i kasniju pomoć u sukobu s Izraelom, dok je židovska država u tom vremenu imala razvijene vojne odnose s Francuskom (Laskier, 2001). Šestodnevni rat poslužio je novoj alžirskoj vrhušci, koju je predvodio predsjednik Houari Boumediene, da poboljša svoje odnose s ostatkom arapskih socijalističkih država, primarno Naserovim Egiptom koji se nije slagao sa svrgavanjem bivšeg predsjednika Ahmeda Ben Bella dvije godine ranije. Iz tog razloga, Alžir je u rat poslao otprilike 1500 vojnika koji su zbog kratkog trajanja sinajskog bojišta sudjelovali tek u nekim manjim sukobima, a isto tako je upućena i eskadrila lovaca MiG-17 (Belkaid, 2017). Istovremeno, izravno uključivanje u Šestodnevni rat protiv židovskog entiteta omogućilo je predsjedniku Boumedieneu da se obračuna s političkim protivnicima te zadobije široku potporu alžirske javnosti. Premda je to učvrstilo njegov položaj u domaćoj politici, ipak nije u potpunosti spriječilo oporbene stavove, što se odlično vidjelo kada je pukovnik Tahar Zbiri 1968. pokušao izvesti puč i svrgnuti Boumedienea (isto).

ZAKLJUČAK

Reakcije različitih država, kao i posljedice Šestodnevnog rata na političke odnose vanjskih ili unutarnjih poslova, pokazuju izvanrednu relevantnost arapsko-izraelskog sukoba za međunarodne odnose i svjetsku politiku. Pokazuju i da se sukob doticao ekonomskih interesa gotovo svih država, a u nekima, poput Mađarske, Čehoslovačke, Jugoslavije i obje Njemačke, igrao je važnu ulogu u izvozu. Osim toga, pokazuju i da su nastupili veliki zaokreti u politici nekih država (Velika Britanija, Francuska), zatim posljedice po vlast u određenim državama (Libija, Alžir, Irak), kadrovsku politiku (Poljska), vojne doktrine (Bugarska), dinamiku regionalnih odnosa (Saudijska Arabija, Libanon) te javno mnijenje (Nizozemska, Turska, Saudijska Arabija). Isto tako, može se vidjeti kako su ideološke bliskosti igrale važne uloge u držanju pojedine države prema sukobu (Alžir, Jordan, Jugoslavija, Španjolska ili Kina), ali su u pravilu bile zanemarene pred konkretnim geopolitičkim i ekonomskim interesima (kao u slučaju Velike Britanije, Francuske, Saudijske Arabije ili Rumunjske).

Teorija realizma u međunarodnim odnosima pokazala se kao najkorisniji teorijski okvir u traženju razloga za određene reakcije država na Šestodnevni rat. Iza proklamiranih načela koja se moglo vidjeti u Rezoluciji 242, koju je donijelo Vijeće sigurnosti Ujedinjenih naroda, stajali su vrlo konkretni interesi različitih država. Pokazalo se i da ideološka bliskost ima bitno, ali ne presudno značenje u potpori određene države, kao i da se politike država priklanjaju realnim interesima. Jedini izuzetak od toga moguće je primijetiti u slučaju SR Njemačke, ali je njezin odnos prema Izraelu posljedica izvanredne povijesne tragedije poput holokausta. S obzirom na relevantnost, aktualnost i nedovršen arapsko-izraelski sukob, spoznaja o

načinu na koji su se pojedine države odnosile u ranijim etapama tog sukoba može pridonijeti jasnijem sagledavanju današnjih odnosa među državama.

LITERATURA

Abadi, J. (1995). „Israel and Turkey: From Covert to Overt Relations". *Journal of Conflict Studies*, 15(2).

Abadi, J. (2000). „Pragmatism and Rhetoric in Libya's Policy Toward Israel". *Journal of Conflict Studies*, 20 (2): 80-102.

Ackerson P. (2018). „Jordan, the US, and the Cold War: The Birth of a Strategic Alliance". Dostupno na: https://www.wilsoncenter.org/blog-post/jordan-the-us-and-the-cold-war-the-birth-strategic-alliance, pristupljeno 11.11.2023.

Adamec, J. (2013). „Czechoslovakia and Arms Deliveries to Syria 1955-1989". *Les cahiers Irice,* 10: 69-81.

Baev, J. (2008). „Eastern Europe and the Six Day War: The Case of Bulgaria". U: Morozov, B. i Ro'i, J. (ur.). *The Soviet Union and the June 1967 Six Day War*. Stanford: Stanford University Press, str. 172-197.

Bar-Noi, U. (2003). "The Soviet Union And The Six-Day War: Revelations From The Polish Archives". Dostupno na: https://www.wilsoncenter.org/publication/the-soviet-union-and-the-six-day-war-revelations-the-polish-archives, pristupljeno 13.08.2023.

Bass, G. (2010). "When Israel and France Broke Up". *The New York Times*, 31. ožujak 2010. Dostupno na: https://www.nytimes.com/2010/04/01/opinion/01bass.html, pristupljeno 16.11.2023.

Bekes, C., Nagy, L. i Vekony, D. (2015). "Bittersweet Friendships: Relations between Hungary and the Middle East, 1953–1988". Wilson Center. Dostupno na:https://www.wilsoncenter.org/publication/bittersweet-friendships-relations-between-hungary-and-the-middle-east-1953-1988, pristupljeno: 14.10.2023.

Belkaid, A. (2017). "Houari Boumediene's Algeria to the Rescue of Nasser's Egypt". *ORIENT XII*. Dostupno na:https://orientxxi.info/magazine/houari-boumediene-s-algeria-to-the-rescue-of-nasser-s-egypt, pristupljeno: 15.8.2023.

Belkin P. (2007). "Germany's Relations with Israel: Background and Implications for German Middle East Policy". Congressional Research Service Report for Congress. The Library of Congresss.

Blarel, N. (2015). *The Evolution of India's Israel Policy: Continuity, Change, and Compromise Since 1922*. Oxford: Oxford University Press.

Boniface, P.P. (2020). "Beyond Islamophobia: France's policies toward the Arab world". *IRIS*. Dostupno na: https://www.iris-france.org/153125-beyond-islamophobia-frances-policies-toward-the-arab-world/, pristupljeno 16.11.2023.

Boxer, J. (2017). "The Angel Of Cairo: How Spain Saved Egypt's Jews After The Six Day War". *Jewish Independent Magazine*, 17th June. Dostupno na: https://forward.com/culture/374948/how-spain-saved-egypts-jewish-population-after-the-six-day-war/, pristupljeno 16.11.2023.

Ciorciari, J. D. (2005). "Saudi-U.S. Alignment after the Six-Day War". *Middle East Review of International Affairs*, 9(2).

Clarity, J. (1974). "Formal U.S.-Syria Tie Expected Soon". *The New York Times*, 15. lipanj 1974. Dostupna na: https://www.nytimes.com/1974/06/15/archives/formal-ussyria-tie-expected-soonn-kissinger-changed-things-may.html, pristupljeno 11.11.2023.

Dannreuther, R. (1998). *The Soviet Union and the PLO*. London: MacMillan.

De Vita, L. (2017). "How the GDR Capitalized on the Arab-Israli Conflict". Dostupno na: https://www.wilsoncenter.org/blog-post/how-the-gdr-capitalized-the-arab-israli-conflict, pristupljeno 02.10.2023.

Donnelly, J. (2013). „Realizam". U: Jović, D. (ur.). *Teorije međunarodnih odnosa: Realizam*. Zagreb: Politička kultura, str. 39-67.

Enyclopedia Britannica: Liberty Incident. https://www.britannica.com/event/USS-Liberty-incident, pristupljeno 4. rujna 2024.

Foley, S. (2005). "It Would Surely Be the Second: Lebanon, Israel and the Arab-Israeli War of 1967". *Middle East Review of International Affairs*, 9 (2).

Furlan, M. (2022). "Israeli-Iranian relations: past friendship, current hostility". *Israel Affairs*, 28 (2): 170-183. https://doi.org/10.1080/13537121.2022.2041304

Gat, M. (2004). "Britain and Israel Before and After the Six Day War, June 1967: From Support to Hostility". *Contemporary British History*, 18(1): 54–77. https://doi.org/10.1080/1361946042000217301

Ghariani J. (2022). "Israel and Morocco: From Clandestine Partnership to the Abraham Accords". *Occasional Papers*, 1.

Govrin, Y. (2005). "Annals of Israeli-Albanian Contacts on Establishing Diplomatic Relation". *Jewish Political Studies Review*, 17(3-4): 67-74.

Guidetti M. (2010). "Italian foreign policy towards Middle East before, during and after the Six-Day War". *La clé des langues*. Dostupno na: https://cle.ens-lyon.fr/italien/civilisation/xxe-xxie/politique-italienne/italian-foreign-policy-towards-middle-east-before-during-and-after-the-six-day-war, pristupljeno 18.11.2023.

Hahn, P. (2007). "The Cold War and the Six Day War: US policy towards the Arab–Israeli crisis of June 1967". U: Ashton, N. (ur.). *The Cold War in the Middle East*. New York: Routledge. https://doi.org/10.4324/9780203945803

Havel, B. (2016). „Izrael". U: Kasapović, M. (ur.): *Bliski istok: Povijest i politika.* Zagreb: Fakultet političkih znanosti, str. 109-175.

Heimann, G. (2011). „From 'Irresponsible' to 'Immoral': The Shifts in de Gaulle's Perception of Israel and the Jews". *Journal of Contemporary History*, 46(4): 897-919. https://doi.org/10.1177/0022009411413410

Herf, J. (2016) *Undeclared Wars with Israel: East Germany and the West German Far Left, 1967–1989*. Cambridge: Cambridge University Press.

Johnson, R. A. (2017). „After the Six-Day War: Political Crisis in Poland". Dostupno na: https://www.wilsoncenter.org/blog-post/after-the-six-day-war-political-crisis-poland, pristupljeno 24.10.2023.

Jović, D. (2013). „Uvod u studij realizma". U: Jović, D. (ur.). *Teorije međunarodnih odnosa: Realizam*. Zagreb: Politička kultura, str. 15-38.

Kreutz, A. (2004). „Russian-Palestinian relations: A historical and political analysis". *Journal of Military and Strategic Studies*, 6(3).

Laron, G. (2008). „Assessing the Damage: the June 1967 Czech Delegation to Egypt". Dostupno na: https://www.wilsoncenter.org/publication/assessing-the-damage-the-june-1967-czech-delegation-to-egypt, pristupljeno 10.10.2023.

Laron, G. i Koura, J. (2017). „Czechoslovakia and the Six-Day War". Dostupno na: https://www.wilsoncenter.org/blog-post/czechoslovakia-and-the-six-day-war, pristupljeno 10.10.2023.

Laskier, M. (2001). „Israel and Algeria amid French Colonialism and the Arab-Israeli Conflict, 1954-1978." *Israel Studies*, 6(2): 1-32. https://doi.org/10.1353/is.2001.0017

Lebl, A. (2001). „Prekid diplomatskih odnosa SFRJ - Izrael 1967. godine". *Tokovi istorije*, 1-4: 39-74.

Lieber, R. J. (1998). „U.S. – Israeli Relations". *Middle East Review of International Relations* 2(3): 75-86.

Li, P. (2023). „China and Israel Have a Long History of Cooperating in Repression". *Jacobin*, 21st October.

Malcontent, P. (2022). „The Netherlands, the EU and the Israeli-Palestinian Conflict: Why The Hague Continues to be One of Israel's Most Faithful European Allies". *European Review of International Studies*, 9(2): 270-299.

Mearsheimer, J. (2013). „Strukturalni realizam". U: Jović, D. (ur.): *Teorije međunarodnih odnosa: Realizam*. Zagreb: Politička kultura, str. 87-104.

Meining, S. (2017). „Brezhnev's Secret Six-Day War Speech". Dostupno na: https://www.wilsoncenter.org/blog-post/brezhnevs-secret-six-day-war-speech, pristupljeno 03.09.2023.

Osiac, D. (2015). „Romania's Foreign Policy towards the Countries of the Middle East – Commented in the Egyptian Press 1971". *Romanian Journal of History and International Studies* 2(1).

Papenroth T. (2001). *Germany's Interests and Policy in and Toward the Middle East in the Context of the Arab - Israeli Conflict*. Monterey: Naval Postgraduate School. Monterrey (thesis).

Riedel, B. (2017). „How the 1967 War dramatically re-oriented Saudi Arabia's foreign policy". *Brookings Institute Analyses*. Dostupno na: https://www.brookings.edu/articles/how-the-1967-war-dramatically-re-oriented-saudi-arabias-foreign-policy/, pristupljeno 21.12.2023.

Ross, D., Rostow, N. i Mandelbaum, M. (2017). „LBJ and the June 1967 War: Lessons from the American Role". The Washington Institute for Near East Policy. Dostupno na: https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/lbj-and-june-1967-war-lessons-american-role, pristupljeno 13.12.2024.

Ro'i, J. (2008). „Soviet Policy Towards the Six Day War trought the Prism of Moscow's Relations with Egypt and Syria". U: Morozov, B. i Ro'i, J. (ur.). *The Soviet Union and the June 1967 Six Day War*. Stanford: Stanford University Press, str. 1-42.

Sheehan E. (1972). „Why Sadat packed off the Russians". *The New York Times*, 6. kolovoza 1972. Dostupno na: https://www.nytimes.com/1972/08/06/archives/why-sadat-packed-off-the-russians-egypt.html, pristupljeno 10.6.2023.

Sorby, K. (2017). „The war of attrition in the Middle East 1969 – 1970". *Asian and African Studies* 26(1): 127-147.

Sorby, K. (2021). „Anwar as-Sādāt ushers in a new era in Soviet-Egyptian relations 1970 – 1971". *Asian and African Studies* 30(1): 75-96.

Spiegel, S. (2008). „The American—Israeli Relationship: Past and Future". *Israel Journal of Foreign Affairs*, 2(3): 15-27. https://doi.org/10.1080/23739770.2008.11446327

Stanciu, C. (2014). „Romania and the Six Day War". *Middle Eastern Studies*, 50 (5): 775-795. https://doi.org/10.1080/00263206.2014.913575

Volk, T. (2013). „Turkey's Historical Involvement in Middle Eastern Alliances". *L'European en Formation*, 1: 11-30.

Waltz, K. (1979). *Theory of International Politics*. Reading: Addison-Wesley.

Wolfe-Hunnicutt, B. (2011). *Oil and American Power in Iraq, 1958-1972* (doctoral dissertation). Stanford University.

Zgurić, B. (2016). „Egipat". U: Kasapović, M. (ur.). *Bliski istok: Povijest i politika.* Zagreb: Fakultet političkih znanosti, str. 49-84.

Zieve T. (2012). This Week In History: The Arab League's three no's, *The Jerusalem Post*. Dostupno na: https://www.jpost.com/features/in-thespotlight/this-week-in-history-the-arab-leagues-three-nos, pristupljeno 06.12.2023.

Životić, A. (2007). „Jugoslavenska vojna pomoć Ujedinjenoj Arapskoj Republici 1967". *Istorija 20. veka*, 1: 117-129.

INTERNATIONAL REACTIONS ON SIX-DAY WAR 1967

Vladimir Filipović
Zvonimir Mamić

EXTENDED SUMMARY

The article analyzes the reactions of different states to the Six-Day War, as well as the consequences that the war had for individual countries. A total of 25 states were selected for analysis based on their relevance to international relations or the Arab-Israeli conflict. The analysis is based on the assumptions of realist theory in international relations, which holds that state politics are driven by concrete interests. It demonstrates that in their reactions to the Six-Day War, different states were primarily concerned with their own political and economic interests, while neglecting ideological and traditional ties. Additionally, it highlights the significant consequences that the Six-Day War had on international relations, power, public opinion, and the military of various states.

The reactions of various states, as well as the consequences of the Six-Day War on political relations in foreign or domestic affairs, demonstrate the extraordinary relevance of the Arab-Israeli conflict for international relations and global politics. It shows that the conflict touched on economic interests for nearly all states, and for some, such as Hungary, Czechoslovakia, Yugoslavia, and both Germanys, it played a significant role in exports. Furthermore, it highlights significant shifts in the policies of certain countries (such as the United Kingdom and France), the consequences for power dynamics in specific states (like Libya, Algeria, and Iraq), staffing policies (Poland), military doctrines (Bulgaria), the dynamics of regional relations (Saudi Arabia, Lebanon), and public opinion (Netherlands, Turkey, Saudi Arabia). Additionally, it reveals how ideological affinities played important roles in shaping a state's stance towards the conflict (Algeria, Jordan, Yugoslavia, Spain, or China), but were generally overshadowed by concrete geopolitical and economic interests (as seen in the cases of the United Kingdom, France, Saudi Arabia, or Romania).

The theory of realism in international relations has proven to be the most useful theoretical framework in seeking reasons for the responses of states during the Six-Day War. Behind the proclaimed principles seen in UN Security Council Resolution 242 were very concrete interests of various states. It has also become clear that ideological affinity plays a significant, but not decisive, role in a state's support, and that state policies lean towards real interests. The only exception to this can be observed in the case of the Federal Republic of Germany, but its relationship with Israel is a consequence of an extraordinary historical tragedy like the Holocaust. In any case, given the relevance, timeliness, and unresolved Arab-Israeli conflict, understanding how certain states behaved in earlier stages of this conflict can contribute to a clearer perspective on the present.

Key words: Six Day War, Arab-Israeli conflict, realism, alliances